
O češtinu se bát nemusíme

O češtinu se bát nemusíme

Spisovnou češtinu nelze nikomu nakázat, říká Karel Oliva, ředitel Ústavu pro jazyk český AV ČR, který s LN spolupracuje na kurzu Čeština v práci.

* LN Co by se stalo, kdyby Ústav pro jazyk český neexistoval?

Asi bychom postrádali kvalitní jazykové příručky, učebnice, slovníky. Což by v praxi znamenalo, že mluvčím češtiny by chyběla jednotící jazyková norma. Například abychom mohli sepsat smlouvu, potřebujeme jazyk s jasně určenými pravidly, aby smlouvě obě strany rozuměly stejně a aby případný soud mohl rozhodnout, kdo ji porušil. A kdyby každý mohl mluvit tak, jak se to doma naučil, tak je dost možné, že za čtyři generace by se Ostravan nedomluvil s někým od Budějovic.

* LN Veřejnost po vás často chce, abyste něco zakázali nebo povolili. Vaše pravomoci jsou ale malé, protože nemáme jazykový zákon.

Z „nových“ zemí Evropské unie jsme jedni z mála, kdo jej nemají. Myslím si ale s mnohými kolegy, že je to tak dobře. Jazykový zákon je naší době nepřiměřený prostředek. Čeština není vystavena žádnému nebezpečí zániku, a není proto potřeba ji chránit pohrůžkami zákonných sankcí. Tak jako nevydáváme zákony na to, jak se mají lidé třeba oblékat, bylo by nevhodné, aby se násilně regulovalo používání jazyka.

* LN Kam kráčí čeština?

Český jazyk se vyvíjí velmi rychle, daleko rychleji než před nějakými dvaceti třiceti lety. Dnešní stav jazyka lidé obvykle poměřují tím, co se naučili v mládí. Vývoj pak pokládají za úpadek. Prostě jazyk se vyvíjí, tečka. Nerad bych, aby se k tomu přidávalo, že se vyvíjí k horšímu. Rozhodně nedochází k tomu, že bychom český jazyk ztraceli ve prospěch například němčiny či angličtiny. To jsou zcela zbytečné obavy.

* LN V korektně LN dostáváme stížnosti od čtenářů, jak můžeme mít v novinách tvar třech, čtyřech. Tyto tvary jsou ale povoleny. Pokoušíte se v ústavu uznat za vhodné ty tvary, které si jazyk prosadil, nebo máte i nějaké autoritativnější přístupy?

Tvary třech a čtyřech jsou zcela v pořádku v 6. pádě, o třech, o čtyřech chlapcích. Co se čtenářům asi nelíbí, je připuštění těchto tvarů ve 2. pádě. Musím přiznat, že pravidla z roku 1993 to trochu přehnal a v očekávání jazykového vývoje a povolila i varianty, o kterých se předpokládalo, že se v jazyce brzy prosadí -leč nestalo se. Jedna z nich je právě ten genitiv třech, čtyřech. Druhá taková věc je psaní koncovky -izmus se „z“. Což je sice povolené, ale vlastně to skoro nikdo nedělá.

* LN Proč myslíte, že lidé na ten -izmus nepřistoupili?

Domnívám se, že například ve slově optimizmus se „z“ nepíše proto, že nemáme přídavné jméno optimiztický, ale jen optimistický, což platí i pro ostatní slova s touto koncovkou. Lidé o tom vědí a řídí se tím. Ještě bych se ale rád vrátil k otázce, zda se ústav snaží - či má snažit - jazyk nějak tvrdě reglementovat: třeba právě prosazovat ten -izmus, když už byl jednou schválený. Rozhodně ne! To je totiž nejen násilné, ale hlavně to nemá smysl. Podívejte se na tohle: už více než 200 let se prosazuje ve školách a v tisku spisovná vrstva jazyka, ale přesto ji v běžném hovoru doma či s přáteli vlastně nepoužíváme. Z toho je vidět, že snaha lidem nutit, aby mluvili za každé situace spisovně, je odsouzena k neúspěchu. Klíčový je ovšem ten výraz „za každé situace“ - neboť situace jsou různé a máme pro ně různé funkční vrstvy jazyka. Jednou češtinou mluvíme doma a jinou češtinu používáme jinde, tam, kde cítíme potřebu použít odlišných, řekněme méně osobních, oficiálních jazykových prostředků. Když budete např. pozváni na setkání s prezidentem republiky, tak se asi budete snažit mluvit jinak, než mluvíte doma, a jistě se také jinak obléknete. Není to prostě jen záležitost jazyková, je to věc obecné kultury.

* LN V redakci občas využíváme Český národní korpus. Občas si ale nejsem jist, jestli se mohu spolehnout na jeho zdroje. Co myslíte, je možné ho brát vážně?

Nešťastným řízením osudu není Český národní korpus součástí Ústavu pro jazyk český, takže ta otázka by měla být asi adresována jinam. Ale k věci: korpus byl budován tak, aby v něm byly ve vyváženém poměru texty beletristické, poezie, odborná literatura, žurnalistika a další zdroje. Záviselo ale samozřejmě na tom, jaké zdroje se podařilo získat. Například Nakladatelství Lidové noviny bylo velmi vstřícné a dávalo texty svých knih do korpusu, ale o všech nakladatelstvích to neplatí.

* LN Když na nějaký jev nemáte v ústavu jednotný názor, tak se hlasuje, nebo máte právo veta?

Rozhodně se nehlasuje. Vede se o tom prostě diskuse. Buď na stránkách odborného tisku, nebo třeba někde u knedlíků, protože i lingvisté jsou lidé a chodí na oběd. Oproti svým předchůdcům máme ovšem výhodu elektronických zdrojů,

takže můžeme v korpusu nebo obecně na internetu sledovat, jak se konkrétní jev chová, jestli se objevuje například jen v internetových diskusích, kde si s jazykovou kulturou nikdo hlavu moc neláme, nebo i jinde. Podle toho se pak rozhodujeme.

Spisovný jazyk je jako oblek, který také doma nenosíme, a přesto se bez něj neobejdeme